

Međujezički homonimi i paronimi na primeru ruskog i srpskog jezika

*Razmatrana je pojava međujezičkih homonima i paronima u prevođenju sa ruskog jezika na srpski. Cilj je bio da se u romanu *Detinjstvo Maksima Gorkog* uočī razlika između reči koje su i formalno i semantički slične srpskim rečima i reči koje su im samo bliske po obliku, i da se napravi rečnik takozvanih lažnih prijatelja iz ovog romana.*

1. Lažni prijatelji su strane reči koje su formalno slične našim rečima, dakle bliske su im po obliku, ali se razlikuju po značenju što dovodi do teškoće prvo pri usvajanju tih reči, a zatim i u razumevanju i komunikaciji. Ali ovakva definicija nije dovoljno jednoznačna, jer treba precizno odrediti do koje je mere izražena ta bliskost po obliku.

Pod lažnim prijateljima najčešće se podrazumevaju međujezički homonimi. Međujezički homonimi su reči koje u dva jezika imaju isti oblik, a različito značenje (Tošić 1985: 93). Oni su, dakle, prilično strogo definisani. A dovoljno je da neka strana reč samo zazvuči slično našoj reči pa da njeno značenje, zbog jezičke interferencije, poistovetimo sa značenjem određene srpske reči. Zbog toga se u ovom radu ne razmatraju samo međujezički homonimi već i međujezički paronimi. Kod njih se i pored znatnih razlika u zvučnom obliku, zbog delimične formalne sličnosti, koja je ipak upadljiva, izazivaju pogrešne asocijacije i poistovećivanje značenja koja su naprotiv različita (Tošić 1985: 94). Posmatrani na međujezičkom planu teško je razdvojiti pojave međujezičke homonimije i međujezičke paronimije. Razlika je u stepenu zvučne sličnosti. Ako je ta zvučna sličnost veća uz istovremene razlike u značenju, reč je o međujezičkoj homonimiji, a ako je manja, govorimo o međujezičkoj paronimiji.

U ovom radu razmatrana je pojava lažnih prijatelja u prevođenju sa ruskog jezika, odnosno postojanje rusko-srpskih međujezičkih homonima. S obzirom na to da su srpski i ruski jezik dva slovenska jezika (što znači da su genetski srodni), osnovna hipoteza je bila da nema mnogo pravih

*Andelka Mirkov
(1982), Beograd,
Koste Nada 50/20,
učenica 4. razreda
Šeste beogradske
gimnazije*

rusko-srpskih međujezičkih homonima kod kojih je formalna podudarnost slučajna, ali da ima dosta lažnih prijatelja shvaćenih u širem smislu, odnosno onih reči kod kojih je formalnu podudarnost prouzrokovala evolucija ovih dvaju jezika.

Građa je uzimana iz romana *Detinjstvo* Maksima Gorkog. Ovo delo je uzeto za korpus zato što je ono pisano književnoumetničkim stilom, a u isto vreme sadrži i dosta reči iz razgovornog jezika kao i neke arhaizme i istorizme. To nam daje mogućnost da razmotrimo više primera sa kojima se, pri čitanju dela u originalu, može susresti čitalac sa našeg govornog područja.

Cilj je bio da se na kraju sačini rečnik lažnih prijatelja iz ovog romana čime bi bile obuhvaćene sve reči koje sadrže osnovne odrednice termina lažni prijatelji.

2. Prilikom prikupljanja građe vođeno je računa ne samo o zvučnoj, već i o grafemskoj sličnosti reči, dakle, osim međujezičkih homonima posmatrani su i međujezički paronimi. S druge strane, iz prikupljene građe eliminisane su reči koje ne pripadaju istoj vrsti reči kao njihovi ekvivalenti u srpskom jeziku jer sudeći po funkciji u rečenici i njihovom odnosu prema drugim rečima, može se brzo i lako prepoznati da te reči ne znače to na šta nas podsećaju posmatrane izdvojeno iz konteksta što znači da nisu lažni prijatelji. Na sličan način su odbačeni još neki glagoli koji su u ruskom jeziku povratni, a njihovi ekvivalenti u srpskom nisu ili obrnuto i sl. Tako je prvobitno prikupljena građa od 163 reči svedena na 106 odrednica.

3. U celokunjoj građi uočeno je 9 parova reči stranog porekla i one se mogu podeliti u dve grupe:

1) Ruska reč i njen ekvivalent u srpskom jeziku su iz dva različita strana jezika.

rus. БАНКА (polj.) – tegla; srp. BANKA (ital.) – novčani zavod

rus. ТАБАК (šp.) – duvan; srp. ТАБАК (arap.) – list papira

2) Obe reči su preuzete iz istog stranog jezika, ali u različitom smislu i to sa većim ili manjim odstupanjem (navedena su primarna značenja reči).

rus. ИНТЕРЕС (lat.) – interesovanje; srp. INTERES (lat.) – korist

rus. ПРОВИЗИЯ (lat.) – stočna hrana; srp. PROVIZIJA (lat.) – zarada

rus. ФАМИЛИЯ (lat.) – prezime; srp. FAMILIJA (lat.) – šira porodica

U daljoj analizi klasifikacija je vršena na osnovu značenja reči.

I. Prvu grupu čine oni lažni prijatelji čije se nijedno od mogućih značenja ne podudara sa značenjima njihovih ekvivalenata u srpskom jeziku i to:

1) Sličnost između ruske i srpske reči je samo formalna i ta podudarnost je slučajna jer značenja nisu ni u kakvoj vezi. To su lažni prijatelji u užem smislu.

rus. ВРЕДНЫЙ (štetan) : srp. VREDAN

rus. ЖУРИТЬ (zamerati) : srp. ŽURITI

rus. ПОГОДИТЬ (pričekati) : srp. POGODITI

rus. УРОК (zadatak, lekcija) : srp. UROK

Ovakvih reči ima ukupno 19, od toga su 4 pozajmljenice.

2) U ovu grupu su smešteni i oni parovi reči kod kojih postoji izvesna sličnost u semantičkom pogledu. Najčešće ovakve reči imaju istu arhisemu kao i njihovi parovi, ali se diferencijalne seme pojavljuju u vidu distinktivnih markera.

rus. БАБА (seljanka) : srp. BABA [ženska osoba]

rus. ВОЗ (kola) : srp. VOZ [prevozno sredstvo]

rus. КОСА (kika) : srp. KOSA [dlake na glavi]

rus. ОБРАЗ (lik) : srp. OBRAZ [lice]

rus. УЖИН (večera) : srp. UŽINA [obrok]

Ovakvih reči ima čak 37, a 3 su stranog porekla.

II. Kod parova reči u drugoj grupi ne podudara se primarno, osnovno značenje, ali je uočeno da je neko od ostalih značenja ruske reči identično sa primarnim značenjem srpske reči.

1) Ovo je najizraženije kod polisemičnih, višeznačnih reči kojih ima 15 (od toga su dve pozajmljenice). To sekundarno, tercijalno ili čak kvartalno značenje koje se podudara je u većini slučajeva u rečniku naznačeno kao zastarelo, kao narodni izraz ili kao poetsko.

ВРАГ: 1. neprijatelj; 2. zlo; 3. *vrag, đavo (crkveni termin)*

ДВОР: 1. dvorište; 2. seosko gazdinstvo; 3. *dvor (oficijelno značenje)*

ЖИВОТ: 1. stomak; 2. život (*zastarelo, danas samo u poslovicama*); 3. stoka

КРАСНЫЙ: 1. crven; 2. *krasan, lep, ukrašen (zastarelo, u narodnoj poeziji)*

ФАМИЛИЯ: 1. prezime; 2. *familija, šira porodica (zastareli narodni izraz)*

2) Vrlo je interesantna pojava kada neka ruska reč ima svoj ruski homonim, a istovremeno je i rusko-srpski međujezički homonim. Tada jedan ruski homonim jeste lažni prijatelj, a drugi nije. Takvih primera je 10.

МЕШАТЬ – smetati / МЕШАТЬ – mešati

МИР – svet / МИР – mir

ОРАТЬ – vikati / ОРАТЬ – orati

СВЕТ – svetlost / СВЕТ – svet

ЦВЕТ – boja / ЦВЕТ – cvet

3) Slično prethodnoj podgrupi ponašaju se i homografi (3 primera).
МУКА – brašno / МУКА – muka
ПОРА – vreme / ПОРА – pora
СЛОБОДА – predgrađe / СЛОБОДА – sloboda (nepravilan narodni izraz)

Nezavisno od ove podele može se izdvojiti jedna grupa od 22 složene reči nastale prefiksacijom i to u dva slučaja:

- 1) kada je i sama motivna reč lažni prijatelj
rus. БЕСКОРЫСТНЫЙ (nesebičan) :srp. BESKORISTAN
rus. ПОЛЮБИТЬ (zavoleti) : srp. POLJUBITI
rus. УБРАТЬ (skloniti) : srp. UBRATI
- 2) kada motivna reč nije lažni prijatelj
rus. НЕВОЛЬНЫЙ (nehotičan, spontan) : srp. NEVOLJAN
rus. ПРИКАЗАТЬ (narediti) : srp. PRIKAZATI
rus. ПРИКРЫТЬ (pokriti) : srp. PRIKRITI
rus. СХВАТИТЬ (ugrabiti, uhvatiti) : srp. SHVATITI
rus. УЙТИ (otići) : srp. UĆI

4. Iz svega navedenog može se zaključiti da je pojava lažnih prijatelja vrlo složene prirode. činjenica koja dodatno otežava izučavanje ove pojave jeste postojanje pozajmljenica. Iako se i te reči nalaze u registru, možda ih i ne bi trebalo ubrajati u rusko-srpske međujezičke homonime ili paronime naročito ako su ruska reč i njen ekvivalent u srpskom jeziku preuzete iz dva strana jezika. Tako navedena reč BANKA nije samo rusko-srpski, nego i poljsko-italijanski međujezički homonim. Zato su pozajmljenice u registru obeležene zvezdicom.

Ako sada od broja lažnih prijatelja u užem smislu (19) oduzmemo 4 pozajmljenice, pa toj grupi priključimo ruske homonime (10) i homografe (3) jer je i kod tih reči formalna podudarnost sa srpskim potpuno slučajna, kao i kod složenica (22), dobićemo da pravih lažnih prijatelja ima ukupno 50 od 106, odnosno polovina.

Preostalih 47 reči (bez 5 pozajmljenica) nisu slučajno podudarne. One su posledica činjenice da su ruski i srpski jezik genetski srodni jezici koji se vremenom razvijaju svaki za sebe, menjaju i udaljavaju. Na to ukazuje zajednička arhisema ili podudarno neko od sporednih značenja. Ali to ne znači da ove reči ne treba ubrajati u lažne prijatelje jer one u istoj meri otežavaju komunikaciju i usvajanje takvih reči naročito zbog toga što su u istoj semantičkoj sferi upotrebe kao i njihovi srpski ekvivalenti.

U velikom broju primera srodnost ruskih reči sa njihovim srpskim homonimima uočljiva je čak i u semantičkoj analizi što znači da sličnost (kod međujezičkih paronima) ili čak podudarnost (kod međujezičkih homonima) nije samo formalna. Postoji dakle izvesna sličnost i u značenjskom smislu što ukazuje na zajedničko poreklo tih reči kao i to da su one

u prošlosti imale i potpuno isto značenje. To se naročito odnosi na one primere kada se podudaraju neko od sporednih značenja ruske reči sa našom rečju jer kod takvih primera postoje naznake i u rečniku da je to podudarno značenje zastarelo, da se čuva samo u dijalektima i sl.

Ipak, ne treba izgubiti iz vida da je analiza u ovom radu ograničena s jedne strane okvirima korišćenog izvora, a s druge strane jezičkim osećanjem jedne osobe. Ovo je, dakle, samo jedan od mogućih pristupa ovoj složenoj jezičkoj pojavi posebno zbog toga što se rešavanju ove problematike pristupalo isključivo na osnovu raspoložive građe.

Registar

- баба**, 1. zast. udata seljanka, prosta žena 2. nar. žena (supruga) 3. nar. žena, ženska 4. razg. prezr. baba, strina, mekušac, slabić
- банка***, 1. tegla 2. med. kupica
- баня**, 1. parno kupatilo 2. razg. kupanje u parnom kupatilu
- бег**, 1. trčanje, trk, trka
- бежать** 1. trčati, juriti 2. pobeći, bežati
- бес**, zao duh, đavo, vrag
- бескорыстный**, nesebičan, nekoristoljubiv
- воз**, natovarena kola
- враг**, 1. neprijatelj, 2. protivnik
- вредный**, štetan, škodljiv, opasan
- гора**, planina; brdo
- грабить**, pljačkati, krasti
- гроб**, mrtvački kovčeg, sanduk
- двор**, 1. dvorište 2. seosko domaćinstvo, gazdinstvo
- девица**, nar. pesn. devojka
- довольный**, zadovoljan
- досада**, bes, ljutnja, razdraženost, zlovolja
- досадный**, neprijatan, neugodan
- живот**, trbuh; stomak
- журить**, prigovarati, zamerati, pridikovati
- завод**, fabrika, tvornica
- заказать**, 1. naručiti 2. rezervisati
- занимать**, 1. zapremati, zauzimati, ispunjavati 2. zabavljati; interesovati, zanimati, zaokupljati
- запретить**, zabraniti
- запустить**, 1. baciti 2. pustiti, lansirati 3. razg. pustiti u rad, uključiti, upamtiti 4. zavući, ugurati 5. pustiti
- интерес***, 1. interesovanje 2. potrebe 3. interes 4. razg.korist
- интересный**, 1. interesantan, zanimljiv 2. razg. lep, zgodan, privlačan

казна*, zast. 1. erar, državna blagajna, državna imovina 2. država 3. blago, novac
кидать, bacati
кинуть, 1. baciti 2. razg. napustiti, ostaviti
конфета*, bombona
коса, pletenica, kika
красный, crven, crven
любить, voleti
мешать, smetati
мир, 1. svet 2. zemaljska kugla 3. svet, društvo
мука, brašno
невольный, nehотиčan, spontan, slučajan
образ, 1. lik; predstava; slika 2. lik, tip 3. način / 1. ikona
оброк, ist. kmetovski danak (u feudalizmu)
одолеть, 1. pobediti 2. razg. savladati
окно, 1. prozor 2. otvor, rupa
опустить, 1. spustiti 2. oboriti
орать, vikati, urlati
откинуться, 1. povući se, razmaknuti se; podići se 2. zavaliti se, nasloniti se
палец, prst
пар, para
пара*, par
пласть, sloj, naslaga
поверить, 1. poverovati 2. poveriti
погодить, pričekati, počekati
погреб, podrum
пол, pod, tlo
полюбить, zavoleti
пора, vreme, doba, period
порицать, kuditi, koriti, prekorevati, osuđivati
поручить, 1. naložiti, narediti 2. poveriti
походить, ličiti, biti nalik
правда, 1. istina 2. pravda, pravičnost, pravednost
править, upravljati, vladati 2. terati, voziti / 1. ispravljati, popravljati
правый, desni
прийти, doći, stići
приказать, 1. narediti, zapovediti 2. zast. ostaviti u naslede, zaveštati
приказывать, 1. naređivati, zapovedati 2. zast. ostavljati u naslede, zaveštavati
прикрыть, 1. pokriti 2. prikriti 3. zaštititi, zakloniti 4. pritvoriti, zatvoriti

провизия*, zast. provijant, hrana
просить, 1. moliti 2. pozivati, zvati 3. razg. tržiti, ceniti, određivati cenu
расставить, 1. postaviti, razmestiti, rasporediti 2. razmaknuti, raširiti
речь, 1. govor 2. govor, jezik 3. govor, reč, razgovor
ругать, grđiti, psovati
ругаться, 1. svađati se, vređati se 2. psovati
сад, bašta, voćnjak, vrt
свет, 1. svetlost 2. zora, svitanje
склонить, 1. opustiti, spustiti; sagnuti, nakloniti 2. nagovoriti, navesti, zadobiti, pridobiti
скупой, škrt, tvrd, tvrdičav
слобода, 1. ist. naselje, selo sa slobodnim stanovništvom (u doba kmetstva) 2. zast. predgrađe, periferija
слово, 1. reč 2. reč, govor, jezik, razgovor, pričanje
снимать, 1. skidati, uzimati 2. fotografisati, slikati; snimati
стена, zid
страна, 1. zemlja, država 2. kraj, zemlja
странный, čudnovat, čudan, neobičan, nastran
схватить, 1. ugrabiti, uhvatiti 2. zadržati, uhapsiti 3. razg. dobiti 4. razumeti, shvatiti
табак*, duvan
товар, roba
точить, 1. oštriti, šiljiti 2. strugati, brusiti 3. bušiti, nagrizzati, razjedati
труд, 1. rad, delo 2. trud, napor
туча, gust i crn oblak
у, pored, kraj, kod
убрать, 1. skloniti, ukloniti 2. skupiti, pobrati
уговаривать, nagovarati, ubeđivati
уговорить, nagovoriti, ubediti
удаваться, uspevati, polaziti za rukom
удаться, uspeti, poći za rukom
ужин, večera
ужинать, večerati
узорный, šaren, ukrašen šarama, dezeniran
уйти, otići
упасть, pasti, srušiti se
урок, m 1. zadatak, lekcija 2. čas
устать, umoriti se, zamoriti se
фамилия*, 1. prezime 2. rod 3. zast. porodica, familija
фокус, 1. trik 2. razg. kapraci, mušice
хранить, čuvati, održavati

цвет, boja

штука*, 1. komad 2. tekst. rolna 3. razg. šalj. stvar 4. razg. događaj, pojava, trik

явится, pojaviti se, doći

Literatura

- Акуленко В. 1969. Ложные друзья переводчика в русском и английском языках. *Русский язык за рубежом*, 3
- Милошевић В. 1974. Језичне замке. *Strani jezici*, 3
- Митропан П. 1968. Влияние родного языка учащихся при изучении лексики русского языка. *Русский язык за рубежом*, 2
- Морковкин В. 1979. Рассуждения о некоторых лингвистических понятиях в прикладном аспекте. *Русский язык за рубежом*, 6
- Никوليћ В. 1979. *Problemi u nastavi ruske leksike*. Beograd: Filološki fakultet u Beogradu
- Радић-Дугонјић М. 1991. Међујезички хомоними и пароними у руском и српскохрватском језику. *Slavistički zbornik*, knjiga 6
- Радић-Дугонјић М. 1996. О идеографској класификацији руско-српских међујезиčkih паронима. *Južnoslovenski filolog*, LII
- Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika. 1967-76*. Novi Sad: Matica srpska
- Rusko-srpski rečnik*. 1998. Novi Sad: Matica srpska
- Словарь русскогo языка*. 1960. Москва: Государственное издательство иностранных и национальных словарей
- Толковый словарь русскогo языка*. 1940. Москва: Государственное издательство иностранных и национальных словарей
- Тошић В. 1985. *Paronimi u nastavi ruske leksike*. Sarajevo: Svjetlost
-

Анджелка Мирков

False Friends in Russian and Serbian

The occurrence of interlingual homonyms and paronyms while translating Russian into Serbian was discussed in this work. Our goal was to make a distinction between the Russian words that both formally and semantically resemble Serbian words and the words that are only similar by form on the example of the novel *Childhood* (Детство) written by Maksim Gorki, and also to form a dictionary of the so called false friends found in this novel.

Анжелка Мирков

Словарь ложных друзей

Ложные друзья в русском языке в сравнении с сербским языком представляют собой особенную лексическую категорию. Самые близкие понятия этому – русско-сербские межъязыковые омонимы и межъязыковые паронимы. Среди этих русских слов выделяются моносемичные и полисемичные слова, а так же и русские омонимы и омографы. В анализе предметом исследования были семантические характеристики этих слов. Этим способом получена классификация и две группы ложных друзей. В первой находятся настоящие межъязыковые омонимы у которых формальное соответствие – случайно. В второй группе – слова которые имеют ту же категориальную сему как и их эквиваленты в сербском языке или слова которые имеют тождественные второстепенные значения с их сербским парами. Это – следствие того что русский и сербский язык, как близкородственные языки, изменяются и удаляются. На конце находится словарь ложных друзей которые являются в романе *Действо* Максима Горького.

